

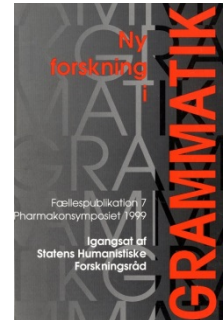
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Om klassifikation af ledsætninger

Forfatter: Rita Therkelsen

Kilde: J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B. Lihn Jensen og J. Pedersen (red.). *Ny Forskning i Grammatik* 7, 2000, s. 269-286

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2000

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Om klassifikation af ledsætninger

Rita Therkelsen

1. Indledning

I forbindelse med min analyse af betydningsforskellen mellem *som*-relativsætninger og konjunktionsløse relativsætninger, viste det sig at kriterierne for klassifikation af relativsætninger som ledsætninger, dvs. som henholdsvis determinative og parentetiske, ikke er tilfredsstillende. Vejen ad hvilken jeg nåede frem til operationaliserbare kriterier for sortering af mine relativsætninger som ledsætninger, førte til en differentiering af det Diderichsen/Hansenske eksplikativbegreb. Forfinelsen af eksplikativbegrebet, anvendt på ledsætninger generelt, er denne artikels hovedpointe.

Ledsætninger kan klassificeres efter en traditionel inddeling i adjektiviske, nominale/substantiviske og adverbielle (bl.a. Mikkelsen 1975). Det er her et problem at betegnelserne dels kan gå på materiale, dels på syntaktiske funktioner. En anden inddeling er i relative og ikke-relative ledsætninger (bl.a. Aage Hansen 1967). Som supplement til tredelingen i substantiviske, adverbielle og adjektiviske, har Erik Hansen (1998), med udgangspunkt i Diderichsen (1971), foreslået nye kriterier for inddeling af ledsætninger, nemlig i implikative, eksplikative og neutrale:

Den *implikative ledsætning* defineres ved at den semantisk set har en tom plads, som udfyldes med et led fra oversætningen. Ledsætningen i sig selv er altså semantisk inkomplet, men oversætningen er komplet også uden ledsætningen. Det led i oversætningen som kompletterer implikativsætningen, kaldes FÆLLESLEDDET – eller rettere: repræsentanten for fællesleddet.

I *eksplikativkonstruktionen* er ledsætningen semantisk komplet, mens oversætningen er inkomplet og først kompletteres af ledsætningen.¹ (Hansen 1998: 13)

Erik Hansens klassifikation har den fordel at den skærer igennem den traditionelle tredelings problem med at skelne mellem led og materiale, og at den fokuserer på relationen mellem oversætning² og ledsætning.

Som-relativsætninger og konjunktionsløse relativsætninger³ klassificeres traditionelt som adjektiviske, både syntaktisk og semantisk, og der er ingen grund til ikke at holde traditionen i hævd på det punkt.⁴ Men at sortere mine typer relativsætninger som ledsætninger efter den traditionelle underopdeling i determinative og parentetiske relativsætninger er problematisk, fordi definitionerne er for vage. Problemet ligger i begrebet 'nødvendig', hvilket de determinative skulle være. I forhold til inddelingen i eksplicative, implikative og neutrale ledsætninger er relativsætninger født implikative, dog er determinative relativsætninger både implikative og eksplicative, altså nødvendige for at komplettere oversætningen semantisk. Og det bliver i Erik Hansens definition klart at 'nødvendigheden' kan komme af et kataforisk determinativt pronomener, og problemet kunne derefter identificeres mere præcist til at betingelserne for at et determinativt pronomener er kataforisk, ikke er forklaret.

Ud over det kataforiske, som udløser nødvendige / eksplicative relativsætninger, viste der sig at være flere typer 'nødvendigheder'. Overført

-
1. Jeg citerer her, for en ordens skyld, definitionen på de neutrale, men bruger den ikke i det følgende: "Ledsætninger som hverken er implikative eller eksplicative betegnes som NEUTRALE LEDSÆTNINGER. De er prototypisk adverbielle og indledes med konjunktioner som *hvis*, *medmindre*, *fordi*, *skønt*, *selvom*."
 2. Betegnelsen 'oversætning' kan og bør diskuteres, men da det ikke er direkte relevant her, overtager jeg Erik Hansens betegnelse for ikke at skabe forvirring i fremstillingen.
 3. Betegnelserne *som*-relativsætning og den konjunktionsløse relativsætning er en konsekvens af at jeg følger Diderichsens analyse (1971) med *som*, konjunktion og *der*, subjektpladsholder.
 4. Jeg har i Therkelsen (1999) argumenteret for at *som*-relativsætningen og den konjunktionsløse relativsætning har fordelt adjektivets rolle som prædikat og som adled mellem sig med hensyn til adjektivisk effekt.

på ledsætninger generelt, betyder fundet af forskellige typer nødvendigheder revision af eksplikativbegrebet, og der kan påpeges nogle definatoriske problemer, som at der ikke skelnes eksplicit mellem udtrykssyntaktisk og semantisk inkomplethed, at det er definatorisk umuligt for en ledsætning at være både implikativ og eksplikativ, og at der ikke skelnes skarpt mellem hvad oversætningen er i sig selv, hvad ledsætningen er i sig selv og hvad de gør ved hinanden. At udrede de definatoriske problemer generelt har ikke prominens i denne fremstilling. I og med at jeg forfiner eksplikativbegrebet, tager jeg fat i hvad oversætningen er i sig selv, og hvad ledsætningen gør ved oversætningen i forhold til det den er i sig selv.

2. Som-relativsætninger og konjunktionsløse

2.1. Determinative/parentetiske

Den traditionelle definition på determinative og parentetiske er, her i Diderichsens udgave:

Man skelner mellem a) nødvendige eller bestemmende Relativsætninger, der giver en indskrænkende Bestemmelse til Fællesledet, og b) beskrivende eller parentetiske Relativsætninger, der blot tilføjer en (for Oversætningens Mening overflødig) Beskrivelse. (Diderichsen 1971: 212)

Definitionerne er vage, men der er noget om det. De fremhævede relativsætninger i (1) – (3) ville de fleste klassificere som determinative,⁵ og (4) ville de fleste nok lægge i parentetisk-kassen:

- (1) (c) “De der kommer fra Åboulevarden her ikk (*tegner igen på papiret*) der kommer en milliard cyklister og de **der er rigtig smarte** de tager turen denne her vej ned ad H. C. Andersens Boulevard de andre de stiller sig der...”
- (2) (h) “Godt. Jepper. Elisabeth, nu skal du høre. Hans det er ham **der er projektlederen** og Jan han er kompetenceleder...”

5. Eksempler i anførselstegn er autentiske, overvejende fra udskrifter som RUC-studerende har lavet i forbindelse med deres projekt. Eksempler uden anførselstegn er konstruerede.

- (3) (g) “Og Lyngsø arbejdede på på to delsystemer. Et **som der skulle hjælpe kaptajnen med at navigere over øh Atlanterhavet...**”
- (4) (e) “...at hvad hedder det at man har masser af plads ikk plus at der er så ikke de der tre altså taxierne, cykelbudene og hvad hedder det og busserne **som også fylder utrolig meget** de er der altså ikke.”

Men jeg har meget svært ved at klassificere (5) – (8) ud fra definitionerne:

- (5) (a) “Men en anden typisk fejl **som cyklister gør** sådan som jeg er underrettet i hvert fald det er at når de skal til højre så begynder de at rode sig ud i tra. og lægger sig derude og venter på at komme over der...”
- (6) (b) “Professor Arne Astrup **der er formand for ernæringsrådet** siger at undersøgelsen viser at det for visse personer kan være ligefrem – og jeg citerer – skadeligt at indtage kosttilskud i flæng.”
- (7) (a) “altså hvis der stiller sig sådan en almindelig person op **som ikke er politi** og begynder at dirigere trafikken så tænker man ih hvor er han åndssvag gid han dog ville gå ind...”
- (8) (a) “Og udover det så vil jeg også sige at den der med at vise af den er også god nok men der er masser af gange hvor at hvis du skal dreje til højre du har en bil ved siden af dig **som også skal dreje** jeg kunne aldrig drømme om at vise at jeg skulle til højre for hvis jeg viser til højre så screener han lige ind foran mig tværtimod hvis jeg viser jeg skal ligeud så holder han afstand så kan jeg foretage et fuldstændigt...”

Jeg kan både argumentere for at de er nødvendige – og dermed determinative – og for at de er, for Oversætningens Mening, overflødige. Det bliver klart at problemet i definitionerne er begrebet ‘nødvendig’, idet det ikke fremgår af hvilken form for nødvendighed der er tale om. Erik Hansen skelner mellem determinative og ikke-determinative:

Når de demonstrative pronominer og artiklen ikke er anaforiske, men kataforiske, ... er oversætningen inkomplet uden ledsætningen, som altså er eksplikativ; men den er samtidig implikativ da den indgår i en fællesledskonstruktion. (Hansen 1998: 15)

Med hensyn til nødvendigheden, bliver det i denne formulering klart at den kan være knyttet til noget kataforisk i oversætningen. Problemet med nødvendigheden flyttes i første omgang til det kataforiske, og spørgsmålet er så under hvilke betingelser en størrelse viser frem i teksten?

2.2. *Det kataforiske*

Det kataforiske er stort set ikke grammatikaliseret, men man kan sætte en formel op som beskriver de (ubevidste) kriterier vi anlægger for at karakterisere en størrelse som kataforisk. Det eneste grammatikaliserede kataforiske der, så vidt jeg ved, er fundet af grammatikere, er subjektspronomen i akkusativ (jf. Heltoft 1997). Subjektspronomen i akkusativ kræver altid en yderligere bestemmelse, og lever således op til eksplikativkravet på den måde at bestemmelsen skal komplettere subjektspronomet semantisk:

- (9) *Ham gik ellers med stok i sidste uge.
- (10) Ham *der går derovre*, gik ellers med stok i sidste uge.

Man kan i alle andre tilfælde ikke bestemme det kataforiske alene ud fra formen. *Den* kan være både anaforisk og kataforisk, man kan ikke se det på den. Og det er en cirkelslutning at sige at *den* er kataforisk fordi der følger en determinativ relativsætning efter, for relativsætningen er determinativ fordi det determinative pronomen er kataforisk. Den formel der kan opstilles som betingelser for det kataforiske, må derfor ud i ko- og kontekst, og det er også nødvendigt at inddrage fællesleddets bøjningsform, dvs. substantivets bøjningsformers informationsstrukturelle betydning.

Informationsstrukturelt sætter ubestemt form diskursreferenten som ny, mens bestemt form sætter diskursreferenten som identificerbar.

Formlen for det kataforiske er: Et kataforisk determinativt pronomen **sætter en reelt ny** diskursreferent som **identificerbar**, og relativsætningen har dermed den rolle, med tilbagevirkende kraft, at identificere diskursreferenten. Der er altså fire nøglebegreber:

- Informationsmæssigt grammatisk kodet betydning:

sat som ny (ubestemt form)

sat som identificerbar (bestemt form)

- Ko- og kontekstuel:

reelt ny (hvis ikke nævnt før eller ikke synlig)

reelt kendt (hvis nævnt før⁶ eller synlig)

Jeg vil i det følgende systematisk afdække hvilke kombinationer der udløser nødvendige relativsætninger i forhold til de 4 nøglebegreber. Da det er svært at sige noget om reelt nye og reelt kendte diskursreferenter i løsrevne eksempler, er jeg til lejligheden startet på en roman hvor jeg som forfatter suverænt definerer det fiktive univers, og ingen diskursreferenter kan være kendte af mine læsere på forhånd. De diskursreferenter der nævnes i første sætning i min romanindledning, er derfor reelt nye – de er ikke nævnt før, romanen starter her – og de er ikke synlige (når jeg etablerer et fiktivt univers, er alt synligt for læseren ugyldigt som pragmatisk referenceramme i forhold til romanen). De teoretiske muligheder i forhold til de kontekstuel betingede nøglebegreber **reelt ny** og **reelt kendt** og de grammatiske former med de kodede informationsmæssige betydninger **sat som ny** og **sat som identificerbar** er:

a) En reelt ny diskursreferent (ikke nævnt før i teksten, ikke synlig) **sættes som ny** i min romanindledning:

(11) a) Hun gik rundt i *en by*.

b) En reelt ny diskursreferent **sættes som identificerbar** med **artiklens bestemthedsform**:

6. "nævnt før" gælder også ved synonyme og hyponyme generelt. Dog ikke i alle sætningskonstruktioner. Det ville føre for vidt at gå i detaljer med det her.

(12) **b)** Hun gik rundt i *byen*.

I **a)** og **b)** kræves ingen relativsætning.

c) En **reelt ny** diskursreferent **sættes som identificerbar** med et **determinativt pronomen**:

(13) **# c)** Hun gik rundt i *den by*...

Min havelåge i (13) betyder at i den klart definerede kontekst jeg har opstillet, romanindledning, er prædikationen uacceptabel, der mangler en relativsætning (eller noget andet bestemmende) til at identificere byen som i (14) eller (15):

(14) Hun gik rundt i den by *som var hendes ønskers mål / hun kun havde hørt om før*.

(15) Hun gik rundt i den *store* by.⁷

Hermed er alle teoretiske muligheder, i den sætningskonstruktion, for kombinationer af reelt nye diskursreferenter og substantivets bøjningsformer i singularis udtømt, illustreret i figur 1, hvor en havelåge i eksemplerne er noteret som *+ rel*:

Fig. 1 kontekstuel
reelt ny diskursreferent

grammatisk

sat som ny **a)** *en* by

sat som **b)** *byen*

identificerbar **c)** *den* by + *rel*.

Den eneste kombination af reelt nye diskursreferenter og de paradig-

7. Det gælder generelt at alt med attributfunktion kan erstatte en relativsætning når jeg taler om krævet tilstedeværelse. Og omvendt. Det vil jeg undlade at gøre opmærksom på i det følgende.

matiske valg i substantivets bøjningsformer der **kræver** en relativsætning, er c), kombinationen af en reelt ny diskursreferent præsenteret som identificerbar med et determinativt pronomener. Når de betingelser er opfyldt, er det determinative pronomener kataforisk, og relativsætningen er nødvendig for at identificere diskursreferenten. Nødvendigheden er så at sige halvt grammatisk kodet (det determinative pronomener er en betingelse, men udløser ikke altid en nødvendig relativsætning) og halvt betinget af diskursreferentens status i tekst eller situation (reelt ny).

2.3. Identificerende til beskrivende prædikativer

Med hensyn til kombinationerne af de **reelt kendte** diskursreferenter og den kodede betydning i substantivets bøjning, er vi kommet til nr. 2 sætning i min roman, hvor diskursreferenter kan være **reelt kendte** fordi de er nævnt i den første sætning i min roman. De teoretiske muligheder er:

d) En **reelt kendt** diskursreferent (nævnt før i teksten eller synlig) **sættes som ny**:

(16) # # **d)** Hun gik rundt i en by. Hun havde altid drømt om *en by*.

(17) # # **d)** Hun gik rundt i en by. *En by* har fristende tilbud.

(18) # # **d)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. Hun havde læst meget om *en by* før

Min dobbelte havelåge i (16) – (18) betyder at *en by* i anden sætning ikke lever op til kriteriet 'reelt kendt', *en by* i anden sætning i (16) – (18) kan ikke læses med den samme diskursreferent som den by der er nævnt i første sætning. Det er kun i identitetsprædikationer at det er muligt (19):

(19) # **g)** Hun gik rundt i en by. Det var *en by*...

Min havelåge betyder at når, som i **g)**, en **reelt kendt** diskursreferent **sættes som ny** i en identitetsprædikation, kræves der en relativsætning som i (20) eller (21):

(20) Hun gik rundt i en by. Det var *en by hun altid havde drømt om*

(21) Hun gik rundt i en by. Det var *en by der / som lå ved en skrænt*

h) og i). Det samme gælder en **reelt kendt** diskursreferent **sat som kendt**, både med **artiklens bestemthedsbøjning** og **det determinative pronomen**:

(22) # **h)** Hun gik rundt i en by. Det var *byen...*

(23) # **i)** Hun gik rundt i en by. Det var *den by...*

Det som relativsætningen gør, rent teknisk, i **g), h) og i)**, er at det ændrer et identificerende prædikat til et beskrivende prædikat.

e) En **reelt kendt** diskursreferent **sat som identificerbar** med **artiklens bestemthedsform** kræver ingen relativsætning:

(24) **e)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. *Byen* lå i en dal.

(25) **e)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. Hun kendte *byen* godt.

f) En **reelt kendt** diskursreferent **sat som identificerbar** med et **determinativt pronomen**:

(26) **f)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. *Den by* lå i en dal.

(27) **f)** Hun gik rundt i en by / byen / den by som var hendes ønskers mål. Hun kendte *den by* godt.

kræver ingen relativsætning. Relativsætninger efter **e)** og **f)**- typerne vil så opleves som – og være – parentetiske. Indført i skemaet, figur 2:

Fig. 2

	<u>Kontekstuelt</u> reelt ny diskursreferent		<u>Kontekstuelt</u> kendt diskursreferent fokuseret led i kløvning
grammatisk			
sat som ny	a) <i>en by</i>	# # d) <i>en by</i>	g) <i>en by</i> + rel.
sat som	b) <i>byen</i>	e) <i>byen</i>	h) <i>byen</i> + rel.
identificerbar	c) <i>den by</i> +rel.	f) <i>den by</i>	i) <i>den by</i> + rel.

Med hensyn til **g**), **h**) og **i**)- typen, reelt kendt diskursreferent præsenteret som ny eller kendt i fokuseret led i en identitetsprædikation, som udløser en nødvendig relativsætning, så er det ikke grammatisk kodet, men udelukkende informationsmæssigt betinget. Der er simpelt hen intet nyt informationsmæssigt i identitetsprædikationen med anaforsk *det* og det identificerende prædikatív som en reelt kendt diskursreferent. Relativsætningen er nødvendig for at meddelelsen kan leve op til relevanskravet, og den ændrer et identificerende prædikatív til et beskrivende prædikatív. Når det informationsmæssigt nødvendige bestemmende er en relativsætning, bliver sætningen til en kløvning med det udhævede led som kendt information,⁸ hvilket giver anledning til at undersøge hvordan det forholder sig med kløvninger generelt.

2.4. Kløvninger

I *det*-kløvninger med kataforisk *det* (og det vil jf. 2.2 sige at *det* sætter en reelt ny diskursreferent som identificerbar), udløses en nødvendig relativsætning når diskursreferenten i det fokuserede led er **reelt ny** og **sat som ny** eller **sat som identificerbar med artiklens bestemhedsform**, henholdsvis (28), **j**), og (29), **k**):

(28) # **j**) Det er en mand...

(29) # **k**) Det er manden...

8. Substantivets bestemthedsparadigme sætter her generelt **relativsætningens indhold** som kendt eller nyt, men også her har en konjunktionsløs og en *som*-relativsætning forskellig betydningseffekt, hvilket ikke kan behandles udførligt her.

l), reelt ny sat som identificerbar med det determinative pronomen, optræder kun i *der*-kløvninger, hvor *den*, katafor, som i alle andre positioner, kræver en relativsætning. Det er faktisk mere korrekt at sige at en *der*-konstruktion der har en reelt ny diskursreferent sat som identificerbar med det determinative pronomen nødvendigvis er en *der*-kløvning.

Fig. 3	<u>Kontekstuelt</u>		<u>Kontekstuelt</u>	
	reelt ny diskursreferent		kendt diskursreferent	
	fokuseret led i kløvning		fokuseret led i kløvning	
grammatisk				
sat som ny	a) <i>en</i> by	j) <i>det</i> -kløvn.+rel.	## d) <i>en</i> by	g) <i>en</i> by + rel.
sat som	b) <i>byen</i>	k) <i>det</i> -kløvn + rel.	e) <i>byen</i>	h) <i>byen</i> + rel.
identifi-				
cerbar	c) <i>den</i> by +rel.	l) <i>der</i> -kløvn.	f) <i>den</i> by	i) <i>den</i> by + rel.

Det kataforiske *det*, om det fungerer som determinativt pronomen eller ej, sætter det det refererer til, som identificerbart – og det kræver noget til at identificere. Når det udkløvede leds diskursreferent er reelt ny, kan det ikke identificeres, og der kræves en relativsætning til at identificere. Denne type kløvning kan således siges at være den variant af c) hvor det kataforiske pronomen er spidsstillet, og hvor mekanismen der udløser den nødvendige relativsætning, er den samme som i c), nemlig katafori.

2.5. Den indskrænkende type

Det determinative pronomen sætter diskursreferenten som identificerbar, men gør det åbenbart på en anden måde end artiklens bestemt-hedsbøjning, som ikke nødvendigvis udløser en relativsætning når diskursreferenten er reelt ny. Jeg forlader nu i eksemplerne fiktionen og dens kontrakt om at man kan sætte eksemplarer som identificerbare i første sætning i indledningen. I (30) og (31) skal *manden* læses som en reelt ny diskursreferent, præsenteret som identificerbar med artiklens bestemt-hedsbøjning, altså b)-typen. Den udløser ikke en nødvendig bestemmelse, men kan så også kun tolkes generisk:

- (30) *Manden* er god til at vaske op.
- (31) Psykiateren kender *manden* ud og ind.

Skal *manden* som reelt ny diskursreferent have ikke-generisk reference, altså kunne referere til et eksemplar, er en relativsætning imidlertid nødvendig (32) og (33):

- (32) *Manden som / der bor i nr. 16*, er god til at vaske op.
- (33) Jeg kender *manden som / der er god til at vaske op*.

Forholdet generisk ikke-generisk gælder også for **a**)-typen når fællesleddet står som subjekt. (34) kan kun læses generisk, mens (35) **også** kan læses ikke-generisk:

- (34) *En mand* er god til at vaske op.
- (35) *En mand som / der bor i nr. 16*, er god til at vaske op.

Det er i **a**) og **b**)- typerne, altså reelt ny diskursreferent præsenteret som ny eller som kendt, at det "indskrænkende" i den traditionelle definition på den determinative relativsætning kommer ind. Og det er blandt andet her betydningsforskellen mellem *som*-relativsætningen og den konjunktionsløse slår igennem. Afsender kan i **a**) og **b**)-typerne tilføje en relativsætning eller lade være, men vil afsender etablere en ny underkategori, fx *manden der er godt opdraget*, eller tillægge et ny-introduceret eksemplar af kategorien mand en bestemt egenskab, fx *Jeg kender en mand som er god til at vaske op*, så er relativsætningen så at sige nødvendig for meddelelsen, eller nødvendig at få med for afsender for at afgrænse, "indskrænke", den reelt nye diskursreferent, og man må derfor sige at denne "indskrænkende" type er informationsmæssig nødvendig hvis den er der, og er den der ikke, vil ingen savne den. Den er så at sige 'referencenødvendig' for afsender.

2.6. Tre former for eksplikativitet

I forhold til eksplikativbegrebet, forstået som semantisk inkomplethed i oversætningen, er der altså 3 former for eksplikative relativsætninger, eksplikativ forstået som nødvendig, der kompletterer oversætningen semantisk.

A: når en reelt ny diskursreferent sættes som identificerbar med det determinative pronomen (kataforisk), gælder også i sætningskløvnin-ger med reelt ny diskursreferent i det fokuserede led. Halvgrammatikaliseret, idet det determinative pronomen er en betingelse, enten i artikelfunktion eller pronominalfunktion, men kun som katafor, og det kataforiske er betinget af diskursreferentens status i tekst og situation.

B: når en reelt kendt diskursreferent står i fokuseret led i identitets-prædikationer/kløvnin-ger, *det* anaforisk. Relativsætningen er informationsmæssigt nødvendig for at total redundans undgås i meddelelsen.

C: når en reelt ny diskursreferent sættes som ny eller sættes som kendt med artiklens bestemthedsbøjning. Relativsætningen er 'reference-nødvendig' for afsender hvis den er der, og den giver en indskrænken-de bestemmelse til fællesleddet.

Jeg har kategoriseret de indledende eksempler, (1) – (8), med bogsta-verne i den nederste række i oversigten nedenunder

A	B	C	D
Nødvendig halvgrammatikaliseret Kataforisk element Kløvning med reelt ny diskursreferent	Informationsmæssig nødvendig kløvning med reelt kendt diskursreferent	Indskrænkende Reference-nødvendig for afsender	Parentetisk Ikke-indskrænkende
c, j, k, l	g, h, i	a, b	e, f

Indsigten fra min type relativsætninger kan overføres til klassifikation af ledsætninger generelt inden for rammen eksplikativ / implikativ. Jeg foreslår altså en revision af eksplikativbegrebet.

3. Revision af eksplikativdefinitionen

3.1. Både eksplikativ og implikativ

Det er empirisk muligt for en ledsætning at være både implikativ (dvs. semantisk inkomplet, kompletteres af fællesleddet i oversætningen)

og eksplikativ (dvs. at komplettere en inkomplet oversætning), men definitorisk umuligt, fordi ledsætningen så skulle være både semantisk komplet og inkomplet. Kravet om semantisk kompletthed i ledsætningen i eksplikativkonstruktionen skal altså fjernes fra definitionen.

3.2. Udtrykssyntaktisk og semantisk inkomplethed

Der skelnes ikke eksplicit mellem udtrykssyntaktisk og semantisk inkomplethed i definitionerne, men det fremgår at eksplikativitet kan være både udtrykssyntaktisk (34) og semantisk (35) og (36):

Oversætningens "inkomplethed" kan således komme i stand på to måder. Enten ved at ledsætningen er et valensled:

(34) vi antager at de betaler snarest

Eller ved at et substantiv eller et adjektiv har en kataforisk bestemmer;

(35) den misforståelse/misforståelsen at jeg skulle være tidligere straffet

(36) det blev så sent at mørket faldt på

I begge typer har ledsætningen en nødvendig, udfyldende funktion. (Hansen 1998: 15)

Jeg har her valgt eksempler på nødvendighed udløst af kataforiske bestemmere som ikke indeholder relativsætninger for at påpege ligheden mellem min type A og (35) (*den misforståelse*), kataforisk determinativt pronomener, og ligheden mellem min type C og (35) (*misforståelsen*) og (36). Det er to former for semantisk inkomplethed, og med denne forfinelse af begrebet 'semantisk inkomplethed', er det nødvendigt at skelne mellem udtrykssyntaktisk og semantisk inkomplethed. (36) - (39) er eksempler hvor ledsætningen (om den så er semantisk komplet eller ej) fungerer som valensled, og derfor er udtrykssyntaktisk eksplikativ:

(36) Kan du huske *da vi var i Paris*.

(37) Kan du huske *hvad vi lavede i Paris*

(38) *At Louise ikke vil studere*, er hendes mors store sorg

(39) Jeg ved ikke *hvor foredraget er*

Definitionen på eksplikativitet kan derfor suppleres med en præcision: *I eksplikativkonstruktionen er oversætningen enten udtrykssyntaktisk inkomplet og ledsætningen kompletteret med et valensled, eller semantisk inkomplet.*

3.3. Tre former for indholdsmæssig eksplikativitet overført

Et manglende valensled medfører altid semantisk inkomplethed, men der er grund til at skelne, fordi ledsætningen kan være en nødvendig indholdsmæssig kompletion til en udtrykssyntaktisk komplet, men semantisk inkomplet sætning. Af Erik Hansens opsamling på det eksplikative (1998: 18f) fremgår det at det kræver et eksplikat i oversætningen. Eksplikaterne omfatter også ‘den kataforiske bestemmer’, omtalt i citatet fra s.15, og det synes korrekt, at udlægge Erik Hansens forståelse af ‘semantisk inkomplethed i oversætningen’ som værende udløst af et eksplikat, hvor eksplikatet er et kataforisk element, helt generelt, ikke kun bestemmere. Men klassifikationsmønsteret fra relativsætningerne kan overføres til ledsætninger generelt, og oversætningen kan derfor være semantisk inkomplet på 3 måder. A: Ved katafori:

- (40) Vi kom hen til det sted *hvor vi skulle bo*
- (41) Vi kom derhen på det tidpunkt *da de sad og spiste*
- (42) Jeg gjorde det på den måde *at jeg sagde min mening lige ud*
- (43) Stil kufferten der *hvor der er plads*
- (44) Bagagen skal anbringes således *at den ikke er i vejen*
- (45) Nu er det på tide *at vi siger fra*

Konjunktionen kan være semantisk styret af fællesleddet som Lisbeth Falster Jakobsen og Jørgen Olsen (1979) grundigt argumenterer for. Konjunktionerne kalder de også for “relative elementer”, og kategoriserer således de fleste af de typer jeg kalder for indholdsmæssigt eksplikative, som relativsætninger. Det er et spørgsmål om vinkel.

B: Informationsmæssigt nødvendig:

- (46) Godt. Jepper. Elisabeth, nu skal du høre. Hans det er ham *der er projektlederen* og Jan han er kompetenceleder

C: Indskrænkende:

- (47) Han var så træt *at han faldt i søvn i elevatoren*
- (48) Du skal ikke tro på alt *hvad du hører*
- (49) Vi gik ikke hurtigere *end at vi kunne snakke imens*
- (50) Han ringede straks *da han havde fået besked*
- (51) Han kom med sin sædvanlige undskyldning *at han ikke havde tænkt på at fornærme nogen*

Hvorefter eksplikativdefinitionen bliver som følger: *I eksplikativkonstruktionen er oversætningen enten udtrykssyntaktisk inkomplet og ledsætningen kompletteret med et valensled, eller semantisk inkomplet. Den semantiske inkomplethed i oversætningen kan være 1) markeret med et kataforisk eksplikat, 2) informationsmæssig redundans eller 3) en afsenderfølt inkomplethed når diskursreferenten ikke kan beskrives præcist nok uden ledsætning.*

4. Afsluttende bemærkninger

Jeg har i mit tilløb til klassifikation af ledsætninger overført de principper jeg fandt frem til da jeg skulle klassificere *som*-relativsætninger og konjunktionsløse relativsætninger som ledsætninger. I forbindelse med min type relativsætninger viste eksplikativbegrebet sig frugtbart, og den nærmere undersøgelse af eksplikativitet ved relativsætninger mandede ud i et forslag til differentiering af den indholdsmæssige eksplikativitet, og dermed til en revision af Erik Hansens definition på eksplikativitet.

Henvisninger

- Diderichsen, P. (1971). *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, E. (1998). Kriterier for inddeling af ledsætninger. P. Colliander & I. Korzen (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 5*. Odense. Odense Universitetsforlag. 7-22.

- Heltoft, L. (1997). Hvem opslugte hvo. Et bidrag til beskrivelsen af det danske kasussystems udvikling. F. Lundgreen-Nielsen, M. A. Nielsen & J. K. Sørensen (red.). *Ord, Sprog oc artige Dict. Et overblik og 28 indblik 1500-1700*. (Festskrift til Poul Lindegård Hjorth). København: C. A. Reitzel. 227-257.
- Jakobsen, L. F. & J. Olsen (1979). Über die attributiven Relativsätze im Dänischen und Deutschen. Eine kontrastive Analyse. *KONTRA. Arbeitsbericht Nr. 3*. Københavns Universitet: Institut for germansk filologi.
- Mikkelsen, K. (1975). *Dansk ordføjningslære*. København: C. A. Reitzel.
- Therkelsen, R. (1999). Betydningsforskellen mellem *der-* og *som-*relativ-sætninger. C. Bache et al. (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. Odense Universitetsforlag. 309-30.

